סדר התפלות ד' - קדיש ותחנונים - תמלול

סיכום השיעור

סיכום פון שיעור — רמב"ם נוסח התפילה, פרק ד

מבוא — וואו מיר האלטן

דער שיעור לערנט דעם רמב"ם אין סוף ספר אהבה, נוסח התפילה פרק ד. מען האט שוין דורכגעגאנגען די נוסח ביז נאך שמונה עשרה, און יעצט לערנט מען וואס קומט נאך שמונה עשרה — קדיש, תחנונים, סדר היום, און אנדערע זאכן ביז סוף דער תפילה.

הלכה א — קדיש: ווען מען זאגט עס

דער רמב"ם'ס ווערטער: **„שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפלה ואחר כל תפלה"** — דער ש"ץ זאגט אלעמאל קדיש פאר יעדער תפילה און נאך יעדער תפילה. **„ואחר שאומר סדר היום מתחנן מעט ואומר קדיש... ובכל אשר יסיימו מדברי תחנונים."**

פשט: דער רמב"ם שטעלט אוועק א כלל: קדיש קומט פאר'ן דאווענען (פאר ברכו) און נאכ'ן דאווענען (נאך שמונה עשרה). אויסערדעם קומט קדיש נאך סדר היום (ובא לציון / קדושה דסדרא), נאך קריאת התורה, און נאך תחנונים.

חידושים און הסברות:

- דער רמב"ם האט שוין אמאל אויסגערעכנט די סדר אין הלכות תפלה פרק ט', און דא מאכט ער א כלל'דיגע הקדמה.
- **„סדר היום"** איז וואס מיר רופן „ובא לציון" — די קדושה דסדרא. דאס קומט ביי שחרית, און אויך שבת ביי מנחה. לויט דעם רמב"ם זאגט מען עס כמעט נישט ביי מעריב.
- **„ובכל אשר יסיימו מדברי תחנונים"** — נאך תחנון זאגט מען אויך קדיש. „כשאתה מסיים על דברי תורה" קען מיינען סיי קריאת התורה ברבים, סיי ווען מען לערנט תורה — א קדיש נאך לערנען.

נוסח הקדיש

דער רמב"ם'ס ווערטער: „יתגדל ויתקדש שמיה רבא, בעלמא די ברא כרעותיה, וימליך מלכותיה..." — מיט דעם גאנצן נוסח ביז „ואמרו אמן", כולל „לעילא מכל ברכתא, שירתא, תשבחתא, ונחמתא דאמירן בעלמא."

פשט: דער קדיש איז אין ארמיש. דער אינהאלט: זאל גרויס ווערן השם'ס נאמען, זאל נתגלה ווערן מלכותו, זאל מצמיח זיין גאולה, ברענגען משיח, אין אונזערע טעג און אין די טעג פון כלל ישראל, בעגלא ובזמן קריב.

חידושים און הסברות:

- **„נחמתא" — וואס מיינט עס?** דאס ווארט „נחמתא" איז מוזר — עס זעט נישט אויס ווי א לשון שבח. עס ווערט פארגעלייגט אז עס מיינט א לשון פון מנחם זיין כביכול — אזוי ווי „נצחוני בני", אז ס'זאל זיין א גילוי כבודו וואס איז א נחמה פאר די שכינתא בגלותא. אבער ס'איז נישט זיכער אויב דאס איז פשוט פשט.
- **„לעילא לעילא" — דער רמב"ם'ס נוסח:** דער רמב"ם זאגט אלעמאל „לעילא לעילא", נישט נאר אין עשרת ימי תשובה ווי אונזער מנהג.
- **[דיגרעסיע: פארוואס איז קדיש אין ארמיש?]** ביז יעצט זענען די תפילות געווען על פי רוב אין לשון הקודש. דער פשוט'ער פשט פון קדיש איז אז עס איז א תפילה קצרה וואס גיט א געלעגנהייט פאר מענטשן צו זיין א שליח ציבור. מען האט עס געמאכט אין ארמיש כדי אז אידן וואס ארמיש איז זיי גרינגער זאלן עס דווקא קענען זאגן — אזוי ווי מען מאכט קורצע תפילות אין א שפראך וואס יעדער פארשטייט. היסטאריש: אנשי כנסת הגדולה האבן נאך גערעדט לשון הקודש, און שפעטער האט מען געמאכט קדיש אין ארמיש אז דער עולם זאל פארשטיין.

סדר העניה — ווער זאגט וואס

דער רמב"ם'ס ווערטער: „בשעה שאומר השליח ציבור יתגדל ויתקדש שמיה רבא — עונה כל אחד אמן. כל העונים אמן — יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא."

פשט: דער ש"ץ זאגט דעם ערשטן חלק, דער עולם ענטפערט אמן, און דערנאך זאגט דער עולם „יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא" — נאר ביז דא, נישט ווייטער.

חידושים און הסברות:

- **ביז וואו זאגט דער עולם?** דער רמב"ם ברענגט נאר אז דער עולם זאגט „יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא" — ער ברענגט נישט אז דער עולם זאל זאגן ווייטער ביז „דאמירן בעלמא" אדער ביז „יתברך". דאס איז א נפקא מינה לגבי אונזערע מנהגים, וואו עטליכע זאגן מיט ביז „יתברך" אדער נאך ווייטער.
- **„בכל כוחו של אדם":** דער רמב"ם זאגט אז חכמים האבן מצווה געווען אז „יהא שמיה רבא" זאל מען זאגן „בכל כוחו של אדם". דער רמב"ם האט שוין פריער געברענגט אז דאס מיינט בכל כוונתו — מיט כוונה. מען זאל עס זאגן הויך, נישט סתם שטיל, אבער נישט שרייען.
- **אמן נאך „יתברך":** דער רמב"ם זאגט: „כשהוא אומר יתברך — כל העם עונים אמן", „כשהוא אומר בריך הוא — עונים אמן", „כשהוא אומר בסוף אמרו אמן — עונים כל העם אמן". **אונז פירן זיך נישט אזוי** — מיר זאגן נישט אמן נאך „יתברך". ביי חסידים זאגט דער עולם מיט „יתברך" אויך. דער בית יוסף רעדט וועגן דעם — עס קומט פון ערגעץ, ס'איז נישט סתם א טעות.

קדיש בתרא — תתקבל

דער רמב"ם'ס ווערטער: „כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפילה שאין אומר אחריו כלום ויוצאין ונפטרין — נהגו העם כולן להוסיף בו: תתקבל צלותהון ותתעביד בעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא, יהא שלמא מן שמיא וסיעתא ופורקנא וגאולה עליכון ועלינן ועל כל ישראל ואמרו אמן, עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל."

פשט: דער לעצטער קדיש פון דאווענען, וואס נאכדעם גייט מען אהיים, האט דער עולם א מנהג צוצולייגן „תתקבל" — א בקשה אז די תפילות זאלן אנגענומען ווערן, שלום פון הימל, און „עושה שלום".

חידושים און הסברות:

- **אונזער מנהג vs. דער רמב"ם:** לויט דעם רמב"ם קומט קדיש תתקבל נאר ביים סוף גאר, ווען מען גייט שוין אהיים. **אונז אבער זאגן קדיש תתקבל גלייך נאך שמונה עשרה**, נישט ביים סוף. דאס וואס מיר זאגן ביים סוף (נאך עלינו / נאך קווה) איז א קדיש יתום — וואס לויט דעם רמב"ם'ס שיטה וואלט דאס געווען דער פלאץ פאר תתקבל.
- **[דיגרעסיע: קדיש יתום]** דער רמב"ם ברענגט בכלל נישט דעם ענין פון קדיש יתום. דאס איז א שפעטערדיגע זאך. דער אויסדרוק „א קדיש'ל" איז ממש א סינאנים פאר א זון וואס זאגט קדיש. דער רמ"א זאגט אז אויב איינער האט נישט קיין קינדער זאל ער „נאכנעמען א קדיש'ל." עס איז דא א מדרש מיט רבי עקיבא וואס האט געטראפן א יונגל, אבער דער רמב"ם האט

מסתמא נישט געהערט פון קדיש יתום. די גמרא זאגט שיינע שבחים אויף קדיש, וואס ערקלערט פארוואס עס איז אזוי וויכטיג.

הלכה ט — קדיש דרבנן

דער רמב"ם'ס ווערטער: „כל עשרה מישראל שהיו עוסקים בתלמוד תורה שבעל פה... אומר אחד מהם מעומד" – ווען צען אידן לערנען תורה שבעל פה, שטעלט זיך איינער אויף און זאגט קדיש דרבנן.

פשט: נאכ'ן לערנען תורה שבעל פה מיט א מנין, זאגט איינער קדיש דרבנן מעומד.

חידושים און הסברות:

1. **דווקא תורה שבעל פה:** דער רמב"ם זאגט „בתלמוד תורה שבעל פה" — נישט תורה שבכתב. דער חילוק: אויף תורה שבכתב (ווי ליינען די פרשה) זאגט מען א נארמאלע קדיש, נישט קדיש דרבנן. דער נוסח פון קדיש דרבנן איז מיוחד פאר די חכמים און תורה שבעל פה.

2. **„אפילו מדרשות ואגדות":** דער רמב"ם זאגט אז אפילו מדרש אדער אגדה איז גענוג. דער חילוק צווישן מדרשות און אגדות: „מדרשות" מיינט מדרש הלכה (ווי ספרי), אדער א דרשה אויף די פרשה; „אגדות" מיינט אגדתא דחכמים — וואס מיר רופן אן מדרשים, אדער סתם מעשיות צו אידישקייט.

3. **מעומד:** דער רמב"ם באטאנט אז מען זאגט קדיש דרבנן מעומד. דאס איז א באזונדערע ציון ווייל דא רעדט מען נישט פון א שליח ציבור וואס שטייט שוין אוטאמאטיש — דא איז עס איינער פון די לערנערס וואס שטעלט זיך אויף צו זאגן קדיש.

4. **נוסח פון קדיש דרבנן — אינהאלט:** דער רמב"ם ברענגט דעם פולן נוסח:

- „יתגדל ויתקדש שמיה רבא" — דער עתיד גייט אויף „שמיה", כביכול דער אייבערשטער וואס איז עתיד לחדש את עולמו.

- „למפרק חייא וגאול" — די גאולה וואס ברענגט תחיית המתים, חידוש העולם.

- בויען ירושלים, משלים זיין דעם היכל הקודש (בית המקדש), אויסרייסן „פולחנא נוכראה" (עבודה זרה) פון ארץ ישראל, און צוריק אריינזעצן עבודת השם (קרבנות) „ואתריה" — אין זיין מקום — „בזיוה וביקריה" — ביז יעצט האט געפעלט דער זיו און יקר פון דעם פלאץ, יעצט קומט עס צוריק.

- „וימלוך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה" — דא גייט מען צוריק צו דער לשון פון געווענליכע קדיש. „יבא משיחיה" — „מייתי" מיינט ברענגען אויף אראמיש.

5. **„על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון":** עס ווערט געפרעגט וואס מיינט „תלמידי תלמידיהון" — אויב איינער האט תלמידים איז ער שוין אין דער לעוול פון רבנן? דער תירוץ: „רבנן" מיינט חכמים וואס האבן הוראה (א העכערע מדרגה), „תלמידיהון" זענען תלמידי חכמים וואס קענען נאך אלץ זאגן א שיעור אדער אגדה, און „תלמידי תלמידיהון" זענען די וואס זיצן און לערנען — תלמידי תלמידי חכמים, נישט אליין תלמידי חכמים.

6. **„בכל אתר ואתר":** מען בעט נישט נאר פאר די וואס זענען דא אין דעם פלאץ, נאר אויך פאר אלע אנדערע פלעצער.

7. **ווען זאגט מען קדיש דרבנן?** אונזער מנהג איז צו זאגן קדיש דרבנן נאך „רבי ישמעאל אומר" (פאר'ן דאווענען) און נאך אנדערע לערנונגען. ביי א סיום מסכתא זאגט מען אויך דעם נוסח. עס ווערט באמערקט אז מען ווייסט נישט גענוי פארוואס דער נוסח „בעלמא דאתי לסעודתא" איז זוכה געווען צו ווערן דער סיום-מסכתא נוסח. אויך ביי א לוויה זאגט מען עס לויט געוויסע מנהגים. בפשטות איז עס פשוט דער נוסח פון קדיש דרבנן, מיט איין גירסא.

8. **קדיש דרבנן נאך א שיעור:** אויב צען אידן הערן אויס א שיעור, קען מען לכאורה זאגן קדיש דרבנן נאכדעם — אפילו אין א פרעמדע שפראך, ווייל דער עיקר איז אז מען האט געלערנט תורה שבעל פה.

הלכה יא — תחנונים / נפילת אפים

דער רמב"ם'ס ווערטער: „נהגנו להתחנן ולומר פסוקי תחנונים בנפילת פנים" — מיר זענען זיך נוהג צו זאגן פסוקי תחנונים מיט נפילת פנים (פנים אראפגעבויגן).

פשט: נאכ'ן דאווענען בוקט מען זיך, פאלט מען אראפ נפילת אפים, מ'פושט די ידים ורגלים, און מ'פאלט אראפ אויף דער ערד, און דעמאלטס איז מען זיך מתחנן. דער רמב"ם אין הלכות תפילה זאגט נישט וואס מ'דארף זאגן ביי נפילת אפים — מ'קען זאגן וואס מ'וויל. אין פורים זאגט מען נישט די פסוקי תחנונים.

די פסוקים וואס דער רמב"ם רעכנט אויס

דער רמב"ם ברענגט א רייע פסוקים: אנהויבנדיג מיט „לפניך אני כורע ומשתחוה ומתחנן" דורך פסוקים פון דניאל, עזרא, תהלים, ישעיה, דברים, און דברי הימים. דער כללות'דיגער טעמא: מיר קומען נישט בזכות אונזערע מעשים טובים, נאר מיר בעטן רחמים למען שמו יתברך.

חידושים און הסברות:

1) דער לשון „נהגנו" — א פערזענליכער מנהג פון רמב"ם:

דער לשון „נהגנו" איז יוניק ביים רמב"ם. ער זאגט נישט „נהג העם" (וואס ער באנוצט שפעטער), נאר „נהגנו" — איך פיר זיך אזוי. דאס ווייזט אז דאס איז דער רמב"ם'ס אייגענע צוזאמענשטעלונג פון פסוקים, נישט א פארפליכטנדער מנהג כל הקהילות. ער האט דאס צוזאמענגעשטעלט ווייל ס'פאסט צו זאגן ביי תחנונים, און ווען מען האט אים געפרעגט אין זיין בית מדרש וואס צו זאגן, האט ער דאס געגעבן. אבער ס'איז נישט קיין חיוב — דער גאנצער ענין פון תחנונים איז אז מען זאגט וואס מען וויל. ער גיט א „פלעיליסט" — א גוטע קאלעקציע.

2) דער ווארט „מפילים" פאסט צו נפילת אפים:

דער פסוק „לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו" פאסט זייער שטארק צום ענין פון נפילת אפים. נפילת אפים איז א שטארקע וועג פון הכנעה — מען ליגט אויפן פלאר. ווען מען וואלט געקומען בזכות צדקות, קען מען שטיין מיט גאוה. אבער ווייל מען קומט נישט בצדקותינו, איז מען „מפיל" — מען ווארפט זיך אראפ מיט די תחנונים. דאס ווארט „מפילים" שפיגלט אפ די פיזישע נפילה.

3) „למעלה ראש" — עבירות אויפן קאפ:

ביים פסוק „כי עונותינו רבו למעלה ראש" — דאס בילד איז ווי עבירות ליגן אויפן קאפ פון מענטש, אפשר אריין אין מוח. מיט אן אראפגעבויגענע קאפ ליגט מען אויף דער ערד, כאילו מען איז איינגעפאלן אונטער דער גרויסער לאסט פון עבירות און צרות.

4) „עזות מצח" — דער שטערן און גאוה:

„ולא מצח לומר ראש" — ווען א מענטש שטייט מיט אן אויפגעהויבענע קאפ, ווייזט ער זיין שטערן, דאס איז בטחון אין זיך. אבער ביי תחנונים איז מען איינגעבויגן, מען וויל נישט ווייזן דעם שטערן, ווייל מען ווייסט אז ס'איז מיין שולד.

5) דער הויפט-ארגומענט פון די תחנונים — למען שמו:

דער רמב"ם ברענגט פסוקים פון ישעיה („למען שמי אאריך אפי"), יחזקאל („לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי"), תהלים („לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד"), דברים („אל תפן אל קשי העם הזה"), און דניאל („ה' שמעה ה' סלחה"). אלע האבן דעם זעלבן טעמא: אפילו ווען אידן זענען נישט זוכה, זאל דער אייבערשטער טון למען כבודו.

6) חידוש: א נייער „לעוועל" פון ארגומענט — למען שמו vs. זכות אבות:

אין אנדערע תפילות (ווי ראשונה — „עקידת יצחק תזכור", „זכר הברית") איז דער ארגומענט זכות אבות, ברית אבות. אבער דא אין די תחנונים איז א גאנץ נייער ארגומענט: אפילו ווען זכות אבות העלפט נישט, איז דא נאך א טענה — למען כבוד ה'. דאס איז א שארפערע, טיפערע מדרגה פון תחנונים. דאס פאסט צום ענין פון תחנונים וואס איז א „זייער שארפע תפילה."

7) פארגלייך מיט „מה אנו מה חיינו" — זעלבע לשון, אנדערע מינינג:

דער לשון „מה אנו מה חיינו" קומט פאר אין צוויי קאנטעקסטן: (א) אין די פסוקי תחנונים דא, וואו עס מיינט „מיר זענען גארנישט, מיר קענען נישט בעטן בצדקותינו"; (ב) אין די תפילה פאר שמונה עשרה (פון די גאונים), וואו עס מיינט „מיר זענען גארנישט, אבער מיר זענען אזוי גליקלעך אז מיר זענען אייניקלעך פון אברהם, יצחק און יעקב — לפיכך אנחנו חייבים להודות לך." זעלבע לשון, אנדערער קאנטעקסט, אנדערע מינינג. דארט איז עס שבח און פרייד; דא איז עס הכנעה און תחנונים.

8) „אכטם" — לשון חוטם (נאז):

ביים פסוק „ולתהלתי אחטם לך" — „אחטם" איז לשון חוטם — איך וועל האלטן מיין נאז, מיינענדיג איינהאלטן דעם צארן (ארך אפים).

נאך נפילת אפים — פסוקים בשעת מען שטייט אויף

דער רמב"ם'ס ווערטער: „ונהג העם" — נאכדעם וואס מען הייבט אויף דעם פנים פון דער קרקע („כשמגביה פניו מן הקרקע"), זאגט מען נאך פסוקים.

פשט: נאך נפילת אפים, ווען מען שטייט אויף, זאגט מען נאך א סעט פסוקים. דאס איז א צווייטע שטופע פון תחנונים.

חידושים און הסברות:

1) „נהג העם" vs. „נהגנו":

דא באנוצט דער רמב"ם דעם לשון „נהג העם" — דאס איז שוין א ברייטערער מנהג פון פאלק, נישט בלויז דער רמב"ם'ס פערזענליכער מנהג ווי „נהגנו" פריער.

2) די פסוקים נאכן אויפשטיין:

„ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו" (דברי הימים), „זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה", „אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד", „עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך", „יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך", „אם עונות תשמר קה ה' מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא", „ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו", „כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו", „עזרנו אלהי ישענו ושמחנו והצילנו וכפר חטאתינו למען שמך."

3) דער זעלבער טעמא ווי נפילת אפים:

אלע פסוקים האבן דעם זעלבן יסוד: מיר זענען גארנישט ווערד, מיר זענען עפר, נאר למען כבוד שמו בעטן מיר רחמים. „כי עמך הסליחה למען תורא" — אויך דא איז דער ענין פון למען שמך.

דריטער תחנון — נאך סתימת היום

דער רמב"ם'ס ווערטער: „וכן נוהגים לומר תחנון אחר" — ס'איז דא א דריטער תחנון נאך דער תפילה וואס ווערט גערופן „סתימת היום", און דערנאך איז דא „הריעו לה'".

פשט: דער רמב"ם דערמאנט א דריטן תחנון. ס'קומט ארויס אז ס'זענען דא דריי שטופעס פון תחנונים: ערשט נפילת אפים, דאן פסוקים נאכן אויפשטיין, דאן נאך א דריטער תחנון נאך „סתימת היום", וואס כולל „הריעו לה'" מיט קדוש קדוש קדוש.

סדר היום — קדושתא דסדרא (ובא לציון) און ווייטערדיגע פסוקים

„ה' אלקי אברהם יצחק וישראל" — תפילת שלמה

דער רמב"ם ברענגט: „ה' אלקי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך" — פון דברי הימים, א תפילה פון שלמה המלך.

פשט: מ'בעט אז דער אייבערשטער זאל בזכות אבות העלפן מיט הכנעת היצר — „והכן לבבם אליך."

חידושים:

- דער פסוק קען פארשטאנען ווערן אויף דריי אופנים: (1) בזכות אברהם, יצחק און יעקב; (2) בזכות פון שלמה'ס תפילה אליין; (3) אלס א כללות'דיגע בקשה פאר הכנעת היצר. דער עיקר ענין איז אבער אז מ'בעט אויף הכנעת הלב צום אייבערשטן.

„והוא רחום" און סליחות-פסוקים

דער רמב"ם ברענגט: „והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו", „כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך", „צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת."

חידושים:

- דאס איז אזוי ווי א „קלענערע סליחות" — מ'דערמאנט טאקע עוונות, אבער דער עיקר איז אז דער אייבערשטער זאל מיט רחמנות מכפר זיין.

- „צדקתך צדק לעולם" ווערט אידענטיפיצירט אלס א צידוק הדין — מ'גיט צו אז באמת קומט אונז די שטראף, אבער מ'בעט אויף רחמים.

„מי אל כמוך" — פסוקים פון מיכה הנביא

דער רמב"ם ברענגט: „מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו, לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא, ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם, תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם."

חידושים:

- די פסוקים שטאמען פון מיכה הנביא.

- דער מהלך פון די פסוקים: ערשט — דער אייבערשטער איז נושא עון; דאן — ער האלט נישט זיין חרון אף; דאן — א בקשה אז ער זאל „באהאלטן" און „אוועקווארפן" די עבירות; און צום סוף — דאס אלעס בזכות די הבטחה צו יעקב און אברהם, כדי רחמנות צו האבן אויף די קינדער.

„ברוך ה' יום יום" און ווייטערדיגע פסוקים

„ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה, ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה, ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך."

פשט: בקשות אז דער אייבערשטער זאל אונז משפיע זיין טאג-טעגלעך.

„ברוך אלקינו שבראנו לכבודו" — דער שבח נאכ'ן תחנון

„ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו."

פשט: א שבח אז דער אייבערשטער האט אונז אפגעזונדערט פון די וואס גייען אויף פאלשע וועגן, און אונז געגעבן תורת אמת.

חידושים:

- **„חיי עולם נטע בתוכנו"** — נישט אז מ'האט די תורה אויף אייביג, נאר אז די תורה איז דער וועג צו זוכה זיין צו חיי עולם. דער רמב"ם'ס נוסח אין ברכת התורה איז אויך געווען „נטע בתוכנו" — א פאראלעל.

- **א שטארקע קשיא:** די זעלבע מענטשן וואס האבן ביז יעצט אין תחנון גערעדט וועגן זייערע עוונות און אז זיי זענען גארנישט ווערד, זאגן פלוצלינג „והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת"! ווי שטימט דאס צוזאמען?

- **תירוץ:** קדושתא דסדרא קומט בעצם נאכדעם וואס מ'האט אביסל געלערנט (די פסוקי דקדושה), און דעריבער איז דאס אזויווי א „ברכת התורה שלאחריה" — א שטיקל קאנעקטעד מיט תורה. אפילו מ'האט נישט געפאלגט, אבער אונז האבן די תורה.

„הרחמן הוא יפתח לבנו" — בקשה אויף תורה

„הרחמן הוא יפתח לבנו בתלמוד תורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו כרצונו."

חידושים:

- **„לעשות רצונו כרצונו"** — מ'בעט נישט „לעשות רצוני כרצונו" (מיין רצון זאל זיין ווי זיינער), נאר „לעשות רצונו כרצונו" — מ'זאל טון דעם אייבערשטנ'ס רצון אזוי ווי ער וויל עס, נישט מיט מיינע אייגענע חשבונות. דאס איז פאראלעל צו „עשה רצונו כרצונך" (אבות).

- **„ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה"** — מ'זאל דינען מיט א גאנצן הארץ.

- **„למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה"** — אן תורה איז דאס לעבן לריק ולבהלה.

עולם הזה, ימות המשיח, און עולם הבא

„שנחיה ונשמח בחלקך בעולם הזה ולימות המשיח כדי שנזכה ונרש טובה לחיי העולם הבא."

חידושים:

- דא ווייזט דער רמב"ם אן זיין שיטה: עולם הזה — אפילו בימות המשיח — איז נאר א הכנה, „כדי שנזכה" צו חיי העולם הבא. ימות המשיח איז נאך אלץ א חלק פון עולם הזה, נישט דער תכלית אליין.

„למען יזמרך כבוד ולא ידום" און סיום

„למען יזמרך כבוד ולא ידום, ה' אלקי לעולם אודך, יהיו לרצון אמרי פי."

פשט: כדי מ'זאל אייביג קענען דאנקען דעם אייבערשטן.

באמערקונג: ביז דא האט מען למעשה געזאגט תחנון דריי מאל — ערשט תחנון, דאן נאך תחנון, דאן נאך א דריטע תחנון. דער רמב"ם האט צוגעלייגט א דריטע תחנון, און עס איז נישט קלאר פארוואס.

שיר של יום, לדוד, און אין כאלקינו — „מנהג מקצת העם"

דער רמב"ם זאגט: „מנהג מקצת העם בחלק העולם לקרות בכל יום אחר התחנונים שיר מזמור שהיו הלוים אומרים בבית המקדש באותו היום" — דאס איז דער שיר של יום. **דערנאך זאגט מען „לדוד אליך ה' נפשי אשא כל המזמור", דערנאך „אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים", און דערנאך „אין כאלקינו אין כאדונינו."**

חידושים:

- **דער רמב"ם רעדט פון שיר של יום אלס בלויז א „מנהג מקצת העם"** — נישט א חיוב, נישט אמאל א מנהג פון כלל ישראל, נאר „מקצת העם בחלק העולם." דאס איז אויפאלנד, ווייל ביי אונז איז שיר של יום א פעסטער חלק פון דאוונען.

- **„אין כאלקינו"** — דער רמב"ם האט עס פריער דערמאנט אין א צוזאמענהאנג, אבער דא ברענגט ער עס אלס חלק פון דעם מנהג. עס ווערט געפרעגט: אפשר האט דער רמב"ם געהאלטן אז עס איז נישט גענוג וויכטיג, אדער בלויז א מנהג?

- **א קשיא ווערט אויפגעברענגט וועגן „אין קדימה"** — דער נוסח „אין כאלקינו, אין כאדונינו" — וואו איז דער סדר פון קדימה? דער רמב"ם ברענגט נישט דעם ענין פון קדימה אין דעם נוסח — אפשר ווייל ער האט עס נישט געהאלטן פאר וויכטיג גענוג. אפשר איז עס א שאלה פון נוסחאות — פארשידענע נוסחאות האבן דעם גאנצן „אין כאלקינו" אויסגעשריבן, אנדערע נישט.

סיום התפילה — „אך צדיקים" און קדיש בתרא

„אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך."

חידושים:

- **„ישבו"** — דאס איז מרמז אויף וואס עס שטייט אין ברכות דף ד', אז נאכ'ן „יודו לשמך" זיצט מען נאך אין דאוונען — „ישבו ישרים את פניך."

ווייטערדיגע פסוקים: „יפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך, כי לא תטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב, כי אל ה' חסדנו ועל אלהינו כי ירבה לסלוח, ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה."

כללות'דיגע באמערקונגען צום סוף

- **ס'איז נישטא קיין „עלינו" אין דעם רמב"ם'ס סדר התפילה.** ס'איז נישטא קיין באזונדער שיר של יום (נאר אלס מנהג). דער סדר ענדיגט זיך מיט די פסוקים אויבן.

- **קדיש בתרא** — דער רמב"ם האט פריער דערמאנט אז מ'זאגט א קדיש פאר מ'גייט אהיים, אבער עס איז נישט קלאר ווען גענוי מ'זאגט דעם „קדיש בתרא" — „אחר התפילה."

- **דאס איז דער סדר התפילה פון דעם רמב"ם פאר חול.** דערנאך גייט דער רמב"ם ווייטער מיט סדר פון שבת און יום טוב. בקיצור, מ'לערנט אפאר פרקים רמב"ם און מ'קען די גאנצע סידור מיט די מחזור פון די גאנצע יאר.

תמלול מלא

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים — נוסח התפילה פרק ד: קדיש, תחנונים, וסדר התפילה נאך שמונה עשרה

הקדמה — וואו מיר האלטן אין לימוד

אונז לערנען רמב"ם, סוף ספר אהבה, נאך אלע הלכות פון תפילות רעדט דער רמב"ם די נוסח התפילה. אונז לערנען יעצט די פערטע פרק פון נוסח התפילה. זיי האבן שוין דורכגעגאנגען ביז די נוסח התפילה ביז נאך שמונה עשרה, און יעצט גייען מיר אונז לערנען די נוסח התפילה פון שמונה עשרה און ווייטער, די ביסל תפילה וואס איז נאך דא ביי די ענד.

זאגט דער רמב"ם אזוי... מער ווייניגער, לויט ווי דער אנדערער האט געמאכט די קעפל, דאס איז צוטיילט אויף קדיש און געוויסע תחנונים, דאס הייסט תחנון פון קדיש און די הלכות פון... יא, תחנון, און אויך וואס מ'זאגט נאך קדושה דסדרא, געוויסע תחנונים און אנדערע זאכן, מ'וועט זען.

הלכה א — זמני אמירת הקדיש: ווען מען זאגט קדיש

אקעי. זאגט דער רמב"ם אזוי, אונז האלטן יעצט נאך שמונה עשרה: **"שליח ציבור אומר קדיש..."** אה, ניין, ער הייבט נישט אן דווקא אויף די סדר אין שמונה עשרה, ער הייבט אן מיט רעדן וועגן קדיש. זאגט ער אזוי: ס'איז דא אזא זאך וואס הייסט קדיש. **"שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל**

תפלה ואחר כל תפלה." שליח ציבור זאגט אלץ קדיש פאר יעדער תפילה און נאך יעדער תפילה.

פשט: דער כלל פון קדיש

וועֶרי סימפל. דער רמב"ם, די סדר האט ער שוין אמאל געזאגט אין הלכות תפלה פרק ט', אזויווי ער צייכנט דאס צו. דער רמב"ם האט געמאכט אבער אזויווי א כלל דא. מער וויניגער, דער כלל איז סימפל: פאר'ן דאווענען און נאכ'ן דאווענען זאגט מען קדיש. ווען פאר'ן דאווענען? פאר ברכו, יא. און נאכ'ן דאווענען? נאך שמונה עשרה, אדער מ'וועט זען באלד.

נאך סדר היום

נאך א פלאץ וואס מ'דארף דעמאלטס זאגן קדיש איז **"אחר שאומר סדר היום"**. אונז האבן פריער געלערנט, סדר היום איז די תפילה וואו מ'דערמאנט... מ'לערנט א ביסל. די קדושה, די קדוש קדושׁ, יא. מ'זאגט שוין קדושה, אבער מ'זאגט "ובא לציון", די סדר פון "ובא לציון", יא. **"ואחר שאומר סדר היום"**, זאגט ער, יעדע מאל ווען מ'זאגט סדר היום, דאס הייסט ביי שחרית און ביי... שבת ביי מנחה למשל. לויט דער רמב"ם זאגט מען עס כמעט נישט ביי מעריב אפשר, יא. איז יעדע מאל ווען מ'זאגט סדר היום, **"מתחנן מעט"**, קומט מיט דעם עפעס אן ענין פון תחנונים, מ'זאל בעטן תחנונים, **"ואומר קדיש"**, און נאכדעם קומט קדיש.

נאך קריאת התורה

"וכשישלים קריאת התורה", די זעלבע זאך ווען מ'ענדיגט ליינען די תורה. די דריטע געלעגנהייט ווען מ'זאגט קדיש איז ווען מ'ענדיגט ליינען די תורה.

נאך תחנונים ונאך לימוד תורה

א פערטע, **"ובכל אשר יסיימו מדברי תחנונים"**. איך מיין **"כשאתה מסיים על דברי תורה"** מיינט סיי די קריאת התורה וואס מ'ליינט ברבים, אויך ווען מ'לערנט תורה, אדער מ'גייט זאגן אז ס'איז דא א קדיש נאך לערנען תורה. מ'דארף שוין זען צו מ'מיינט דאס דא. און **"בכל אשר יסיימו מדברי תחנונים"**, סיי ווען ס'איז דא תחנון, נאך תחנון, נאך דאס וואס הייסט דברי תחנונים, און אינווייניג וועלן מיר זען וואס אונז רופן תחנון, ווען מ'ענדיגט תחנון זאגט מען נאכאמאל קדיש.

הלכה ב — נוסח הקדיש

וואס איז דעי קדיש? גייט דער רמב"ם אונז געבן נוסח הקדיש. די נוסח הקדיש איז, אהה, אינטערעסאנט, ביז יעצט זענען די תפילות געווען על פי רוב אין לשון הקודש, יעצט איז עס אין ארמיש. **"יתגדל ויתקדש שמיה רבא"**, זאל ווערן יתגדל די נאמען פון דעם אייבערשטן, **"בעלמא די ברא כרעותיה"**, אין די וועלט וואס ער האט באשאפן מיט זיין רצון, און דער אייבערשטער זאל ממליך זיין, ס'זאל נתגלה ווערן מלכותו, **"וימליך מלכותיה"**, דער אייבערשטער זאל ממליך זיין, און ער זאל אויסלייזן די אידן, ער זאל מצמיח זיין די גאולה, אזוי ווי מיר האבן געלערנט "מצמיח קרן ישועה", ער זאל מצמיח זיין א גאולה און ברענגען ביאת משיח, מקרב זיין ביאת משיח, און אויסלייזן זיין פאלק, און דאס זאל געשען אין אונזערע טעג נאך, אין אונזערע טעג און אין די טעג פון בית ישראל, פון ווען די אידן לעבן טאקע, **"ובחיי דכל בית ישראל"**, אין מיינע טעג און אין די טעג פון אלע אנדערע אידן, יא?

יא, מ'זאגט סימפלי, אונז זאלן מיר דערלעבן משיח.

און נישט נאר ענק, נאר אלע אידן וואס לעבן היינט. און ס'זאל געשען **"בעגלא ובזמן קריב"**, ס'זאל געשען שנעל, **"ואמרו אמן"**, און דער עולם זאגט אמן. דער רמב"ם גייט שוין זאגן פונקטליך וויאזוי ס'גייט די רעלעישאנשיפ דא צווישן שליח ציבור און קהל. דא רעכנט ער אויס די לשון. **"יהא שמיה רבא מבורך לעולם ולעלמי עלמיא"**, זאל זיין די שם השם זאל זיין מבורך לעולם ולעלמי עלמיא, לנצח. און דא אפאר לשונות פון שבח, **"יתברך וישתבח ויתפאר"**, צוריק צו לשון הקודש, **"ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא"**, די שם הקודשא בריך הוא זאל זיין נתרומם און אזוי ווייטער, און ס'זאל זיין **"לעילא"** די נאמען מער ווי אלע ברכות, אזוויוו מיר האבן געהאט נאכאמאל אזא זאך. לעילא מכל ברכתא, מרומם מכל ברכתא, אהה, מרומם מכל ברכתא, ווי ס'שטייט דא. לעילא, גרעסער, מרומם אויף אלע ברכות, שירות, תשבחות, ונחמתא. אינטערעסאנט, נחמתא, וואונדערליך ממש איך פארשטיי נישט וויאזוי ס'קומט אריין. נחמתא ביי אונז זעט אויס ווי נישט קיין ענין פון שבח, עפעס א מיוחד'דיגע זאך, אבער דא זעט עס אויס ווי א נחמתא, דאמירן בעלמא ואמרו אמן.

דיסקוסיע: וואס מיינט "נחמתא" אין קדיש?

ס'איז א קשיא, ס'איז דא כמה מהלכים וואס טייטשן אויס וועגן וואס די נחמתא דא איז. לכאורה מיינט עס א לשון שבח, איי, דאס איז נישט געוואוסט. איך וועל דיר זאגן וואס איך מיין יא. ניין, ס'זעט אויס אז ס'איז טאקע אן ענין פון מנחם זיין כביכול. ס'איז דא אזא זאך, אה, נצחוני בני. ס'איז דא אזא ענין ווי נחמתני כביכול, ס'זאל זיין נאכאמאל גילוי כבודו, און דאס זאל זיין א נחמה פאר די שכינתא בגלותא. ניין, איך האב נישט געזאגט אזא פשט, איך ווייס נישט אויב ס'איז פשוט פשט.

הלכה ג — עניית הציבור: ווער זאגט וואס

שוין, זאגט דער רמב"ם יעצט, וויאזוי גייט יעצט דער רמב"ם אונז געבן אביסל וויאזוי ס'ארבעט. ווען ער זאגט, וואס זאל זיין ווייטער? ווער זאגט וואס דער שליח ציבור זאגט עס, און ער גייט יעצט זאגן, **בשעה שאומר השליח ציבור "יתגדל ויתקדש שמיה רבא", עונה כל אחד אמן.** און ווען ער זאגט **"ואמרו"**, ס'פארשטייט זיך, **"ואמרו"**, און דער עולם זאגט אמן. **כל העונים אמן**, און מ'ענטפערט שוין די נעקסטע שטיקל. מ'זאגט **אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.** די נעקסטע שטיקל, דאס איז וואס ער דארף זאגן.

דיסקוסיע: ווען ענטפערט מען אמן?

Speaker 1: אז דו ווילסט זאגן אמן, אדער דו ווילסט זאגן ואמרו?

Speaker 2: ניין, ואמרו אמן, אוודאי. און דו זאגסט אמן, און זיי זאגן נישט... ווען דער עולם ענטפערט אמן, ווען ער ענדיגט זאגן דאסווארט אמן, אדער ווען ער זאגט אמן זאגט יעדער איינער מיט מיט אים דאס ווארט אמן?

Speaker 1: ווען ער ענדיגט.

Speaker 2: ס'מאכט סענס צו זאגן ואמרו אמן, איז אזוויוו ער זאגט מיט מיט'ן עולם אמן.

Speaker 1: ניין, איך פרוביר צו פארשטיין אזא זאך, וואס מאכט עס כאפסטו? ואמרו מיינט אז דו זאגסט אמן, זאגסטו אמן. אבער ער זאגט נישט סתם אמן, ער זאגט אמן באריכות אזוויוו יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא.

Speaker 2: אה, ער מיינט צו זאגן די גאנצע שטיקל?

Speaker 1: יא, אוודאי. די עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמיא, אבער נאר ביז דא, נישט אזוי? דער רמב"ם ברענגט נישט אויס די גאנצע שטיקל.

Speaker 2: זאג.

Speaker 1: טא וואס זיי זאלן זאגן די גאנצע שטיקל איז ער זאגט נישט. און נאר די ווערטער "יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא".

Speaker 2: און נאכדעם זאגט דער בעל תפילה ווייטער "יתברך"? ווייל דער בעל תפילה זאגט נאכדעם "יהא שמיה רבא" ווען דער עולם ענדיגט?

Speaker 1: ער זאגט נישט.

מצוות חכמים: בכל כוחו

איין מינוט, קודם, זאגט דער רמב"ם, **"מצוות חכמים וראשונים"**, די חכמים וראשונים האבן מצווה געווען, זיי האבן געהייסן, א מצוות חכמים, אז די **"יהא שמיה רבא"** זאל מען זאגן **בכל כוחו של אדם**, מען זאל עס זאגן מיט די גאנצע כח.

יא, מיר האבן שוין גערעדט וואס כח ער מיינט, עס מיינט בכל כוונתו, אזוי ווי דער הלכה האט ער שוין געברענגט פריער. מיר האבן שוין געזאגט וואס עס מיינט, זאל רעדן הויך, נישט סתם זאגן, נאר געבן א זאג. נישט א שרייען אזוי ווי די מנהגים וואס דארף זיין, נישט דאס איז די ווארט. לפי דעתי, איך ווייס אז דו ביסט א קרוב וואס האט נגיעות, אבער איך האב געטראפן וואס מיר דארפן פאררעכטן. רבותי, עס איז 2026, די וועלט איז נישט משולם ווייל עס איז דא א פלאץ וואו מען שרייט צו הויך פאר "יהא שמיה רבא".

סדר העניה אויף יתברך און בריך הוא

ווען ער זאגט, **"כשהוא אומר 'יתברך', כל העם עונים 'אמן'"**. מען ענטפערט אמן אויף דעם. "יתברך" - אמן. מסכים. **"כשהוא אומר 'בריך הוא', עונים 'אמן'"**. אויך די זעלבע זאך, ווען ער זאגט "בריך הוא", די קיצור פון "בריך הוא", עונים "אמן". **"כשהוא אומר בסוף 'אמרו אמן', עונים כל העם 'אמן'"**. און כסדר אזוי עונים בכל קדיש. אזוי איז אייביג די סדר ביי יעדע קדיש. ער האט שוין געזאגט מער הלכות וועגן אמן, וואס מיר האבן שוין גערעדט וועגן אמן חטופה, וואס ער האט שוין געזאגט פריער.

דיסקוסיע: אונזער מנהג vs. דער רמב"ם

די איינציגסטע זאך וואס אונז טוען אינגאנצן נישט, איז אונז זאגן נישט די אמן נאך "יתברך". אונז האבן אן אנדערע מנהג, די חסידים, אז דער עולם זאגט מיט "יתברך" אויך. עס איז דא וואס זאגן ביזן ענדע. ווייל דער רמב"ם זעט אויס, אונז זאגן "יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא", דער חזן זאגט "יתברך", און דער עולם זאגט "אמן". ווייל זיי זאגן "לעלם ולעלמי עלמיא", און זיי זאגן נאר די ווארט "יתברך", איז נישט אהער און נישט אהין. ס'איז אבער געקומען, זיי האבן געלערנט וועגן דעם, ס'קומט פון ערגעץ, ס'איז נישט סתם א טעות. דא אדם לאלמא עלמא.

אבער דער בית יוסף, איך געדענק אז דער איינער זאגט אז מען זאל מיטזאגן, און מאכן, נישט מאכן, איך געדענק נישט, עפעס א תורה איז דא וועגן דעם פארוואס עס קומט. איך געדענק נישט.

הלכה ד — קדיש בתרא: קדיש תתקבל

אקעי, ווארט, יעצט גייט דער רמב"ם אויסרעכנען די נעקסטע קדיש. זאגט דער רמב"ם, **"כל קדיש שאומר שליח ציבור..."** דער רמב"ם האט געשריבן די קעפל "קדיש בתרא", שרייבט דער רמב"ם, אז מיר האבן א קדיש, אן אנאך קדיש, א ברכה אחרונה, קדיש וואס מיט דעם ענדיגט מען די תפילה. זאגט דער רמב"ם, **"כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפילה שאין אומר אחריו כלום"**, דער קדיש וואס דער שליח ציבור זאגט ביי די ענד, וואס נאכדעם זאגט מען שוין נישט קיין שום דאווענען, און מען הערט עס, **"ויוצאין ונפטרין"**, פירט מען זיך, **"נהגו העם כולן להוסיף בו"**, צוצולייגן צו דעם קדיש נאך א שטיקל, אזא געזעגענונג פון די דאווענען, אזא סיום צו די דאווענען, און ס'גייט אזוי, אויך אין ארמיש: **"תתקבל צלותהון"**, זאל נתקבל ווערן די תפילות, **"ותתעביד בעותהון"**, און די בקשה זאל געשען, און די זעלבע זאך, די תפילה און בקשה פון כל בית ישראל פאר די אבינו שבשמים, און **"יהא שלמא מן שמיא"**, זאל זיין שלום פון הימל, און **"סיעתא"**, אזא עזרה, העלפ, **"ופורקנא וגאולה"**, **"עליכון"**, אויף ענק, דער ציבור, **"ועלינן"**, און אויף אונז, **"ועל כל ישראל, ואמרו אמן"**. **"עושה שלום במרומיו"**, דער אייבערשטער וואס ער מאכט שלום במרומיו, ווייל ווי עס שטייט דארטן אין רש"י צווישן אש און מים, אדער וואטעווער ס'איז, איז דא שלום צווישן די צבא השמים, **"הוא ברחמיו יעשה שלום על כל ישראל"**.

דיסקוסיע: אונזער מנהג פון קדיש תתקבל

אונז פירן זיך נישט אזוי ווי דער רמב"ם, ווייל אונז זאגן קדיש תתקבל גלייך נאך שמונה עשרה, נישט גלייך פאר מען גייט אהיים. דאס איז די קדיש וואס מיר זאגן, די קדיש יתום וואס מענטשן זאגן נאך עלינו, וואלט געווען דאך געווען די תתקבל. אדער דיס נאך קווה, ווענעווער ס'איז. ס'איז א טראכט. אהא, אינטערעסאנט.

קדיש יתום — דער רמב"ם ברענגט עס נישט

אונז האבן נאך נישט געהאט די ענין פון א יתום, דאס איז א זאך וואס... ניין, דער רמב"ם ברענגט עס בכלל נישט, ס'איז א שפעטערדיגע זאך. אדער... ווען איז די ערשטע מקור אז א קדיש האט געטאן אז... אויב איינער האט נישט קיין קינדער זאגט דער רמ"א, זאל ער נאכנעמען א קדיש'ל. א קדיש'ל איז ממש א סינאנים פאר א זון וואס זאגט קדיש.

איך מיין אז ס'איז יא דא עפעס א מעשה מיט רבי עקיבא וואס האט געטראפן א יונגל וואס האט נישט געזאגט מיט אים, איך דענק עפעס אזא מדרש אין מדרשים.

ניין, אבער דער רמב"ם ברענגט נישט. דער רמב"ם האט נישט געהערט פון קדיש יתום. ער האט נישט געהערט דערפון מסתמא. קוים וואס דיין פרעמדער זאל זאגן, מאכט ער שוין א חורבן אויף די קדיש.

קדיש יתום, קדיש דרבנן, און תחנונים

דיגרעסיע: קדיש יתום — היסטארישע באמערקונג

Speaker 1:

איי גוט. אונז פילן זיך נישט ווי דער רמב"ם, ווייל אונז זאגן קדיש תתקבל גלייך נאך שמונה עשרה, נישט גלייך פאר מ'גייט אהיים. דאס איז די קדיש וואס למשל אונז האבן געזאגט די קדיש יתום וואס מענטשן זאגן נאך עלינו, ווייל עס וואלט געדארפט קומען נאך תתקבל, אדער עט ליעסט נאך קווה, ווען עס איז. אזוי טראכט איך.

Speaker 2:

אהא, אינטערעסאנט.

Speaker 1:

אונז האבן נאך נישט געהאט דא די ענין פון א יתום, דאס איז א זאך וואס... ניין, דער רמב"ם ברענגט עס בכלל נישט. ס'איז א שפעטערדיגע זאך. ווען איז די ערשטע מקור אז קדיש האט צו טון אז אויב איינער האט נישט קיין קינדער וואס זאגן פאר אים, דארף מען נעמען א קדיש'ל? א קדיש'ל איז ממש א סינאנים פאר א זון וואס זאגט קדיש.

Speaker 2:

יא, דאס איז... איך מיין ס'איז יא דא עפעס א מעשה ווי רבי עקיבא האט געטראפן א יונגל וואס האט נישט... איך געדענק נישט, איך מיין ס'איז א מדרש, אין מדרשים.

Speaker 1:

ניין, אבער דער רמב"ם ברענגט נישט. דער רמב"ם האט נישט געהערט פון קדיש יתום. ער האט נישט געהערט דערפון מסתמא. קען מען טון אז דיין פרענד דארף די זאך, ער זאגט נישט, ער מאכט נישט פאר מיר חלילה די קדיש יתום. ס'איז נישט געפאסט פאר די רמב"ם"מיסטן צו זיין אין די געגנט.

Speaker 2:

יא.

דער פשוט'ער פשט פון קדיש

Speaker 1:

אבער פשוט פשט איז פשוט, יא, אויב מ'רעדט שוין וועגן דעם. די פשוט'ע פשט איז אז א איד וויל זאגן א שטיקל פון זיין טאטע, איז ער דער שליח ציבור אזוי ווי ער זאגט קדיש. ס'איז א תפילה קצרה, מ'געבט א טשענס פאר מענטשן צו זיין א שליח ציבור. ס'איז א וויכטיגע תפילה, ס'איז אן ערנסטע תפילה, די גמרא זאגט שיינע שבחים דערויף. אזוי ווי מ'דאווענט פאר'ן עמוד. און דאס מאכט סענס פארוואס מ'האט עס געמאכט אין ארמיש, אז די אידן וואס ארמיש איז זיי גרינגער זאלן עס דווקא קענען זאגן. א גאנצע גוטע פשט. דאס איז סתם די ענין פון פארוואס זאגט מען קדיש.

Speaker 2:

יא, ס'מאכט סענס.

Speaker 1:

ס'איז אזוי ווי למשל איינער זאל איינפירן א קורצע אידישע תפילה, אזוי ווי מ'טוט ביי קליינע קינדער, רבונו של עולם, אזעלכע תחינות וואס מ'געבט אין א שפראך וואס יעדער זאל פארשטיין, יא.

ניין, סתם די פשוט'ע היסטארישע איז אז קדיש איז שפעטער געמאכט געווארן. אנשי כנסת הגדולה האבן נאך גערעדט לשון הקודש, אדער האבן זיי דווקא געמאכט לשון הקודש, און נאכדעם האט מען... דאס איז מיינע גמרא'ס. איך ווייס נישט ווען האט מען עס געמאכט, האט מען עס געמאכט אז די עולם זאל פארשטיין.

Speaker 2:

יא.

הלכה ט: קדיש דרבנן

Speaker 1:

קדיש דרבנן. די נעקסטע קדיש גייט דער רמב"ם אויסרעכענען איז דער רמב"ם'ס קעפל "קדיש דרבנן". דאס איז די קדיש וואס די רבנן האבן געזאגט נאכ'ן לערנען. זאגט דער רמב"ם, **"כל עשרה מישראל שהיו עוסקים בתלמוד תורה שבעל פה"**, דווקא בתלמוד תורה שבעל פה. איז אינטערעסאנט, פארוואס? אויף תורה שבכתב האט מען געדענקט, מען זאגט קדיש, מען זאגט קדיש נאכ'ן ליינען, א נארמאלע קדיש, נישט קדיש דרבנן.

Speaker 2:

יא, אבער יעצט איז דאך די מציאות אז מ'ליינט. אבער וואס טוט זיך אז א מענטש וויל ליינען די גאנצע פרשה אינמיטן די וואך? אויב האט ער א מנין קען ער זאגן קדיש. וועט ער זאגן קדיש דאורייתא, נישט קדיש דרבנן.

Speaker 1:

אה, ס'איז אנדערש די נוסח?

Speaker 2:

יא, ס'איז די אנדערע, ס'איז די געווענליכע קדיש.

Speaker 1:

ניין, די נוסח קומט אויף די תורה שבעל פה, וואס האט עס צו טון מיט די חכמים?

Speaker 2:

ניין, ס'מאכט סענס.

Speaker 1:

אהא.

Speaker 2:

אינטערעסאנט.

Speaker 1:

ס'איז טייטש, נאך די געווענליכע דאווענען איז דאך שוין דא די נוסח וואס איז מיוחס כבוד פאר די תורה. דא איז עפעס מיוחד פאר די חכמים, פאר די תורה שבעל פה. זאגט מען אזוי, "יתגדל ויתקדש שמיה רבא". דאס זאגט מען מעומד.

Speaker 2:

אה, אקעי.

"אפילו מדרשות ואגדות"

Speaker 1:

זאגט ער, **"אפילו מדרשות ואגדות"**, אפילו אויב מ'לערנט מדרש אדער אגדה. וואס איז די חילוק צווישן מדרשות און אגדות? מדרשות מיינט מדרש הלכה, און אגדות מיינט אגדתא דחכמים, אזויווי דאס וואס אונז רופן אן מדרשים.

Speaker 2:

ניין, מדרשות מיינט מער מדרש הלכה, ווי ספרי.

Speaker 1:

קען זיין אז ס'קען אויך זיין מדרשות די מדרשים, אז ער זאגט א דרשה אויף די פרשה, אדער א מדרש, אדער א דרשה. אגדה קען זיין סתם, מ'פארציילט מעשיות צו אידישקייט.

איינער זאגט מעומד

Speaker 1:

און ווען מ'איז מסיים, **"אומר אחד מהם מעומד"**, זאגט איינער שטעלט זיך אויף און ער זאגט מעומד.

Speaker 2:

אינטערעסאנט, ער האט שוין געזאגט אז די שליח ציבור איז מעומד, ווייל ס'איז שוין געווען אז די שליח ציבור...

Speaker 1:

יא, איך מיין אז ס'איז שוין געווען אז די שליח ציבור דארף זיין מעומד. דער רמב"ם האט דאך שוין געזאגט ווי ער האט גערעדט פון נפילת אפים.

Speaker 2:

יא, די שליח ציבור שטייט אוטאמאטיש. אבער דא איז דאך איינער פון די שיעור גייט זאגן די קדיש, סאו איינער זאל זיך אויפשטעלן און זיין די שליח ציבור, און ער זאגט אזוי, "יתגדל ויתקדש שמיה רבא", און ער זאגט אזוי, די עתיד, איך מיין די עתיד גייט ארויף אויף "שמיה", כביכול, די אייבערשטער וואס איז עתיד לחדש את עולמו, און נאכאמאל די וועלט, און צו מחיה מתים זיין, "למפרק חייא וגאול". ס'איז דאך גייט קומען די גאולה, וואס דאס גייט ברענגען תחיית המתים, חידוש העולם, וואטעוועך דעט מיענס. תחיית המתים, אפשר גייט עס זיין ווי די חז"ל אז די וועלט איז עתיד צו ווערן חרוב און ס'וועט זיין א גרויסע חידוש'ע עולם, תחיית המתים, א גאולה פון די לעבעדיגע.

נוסח קדיש דרבנן — אינהאלט

Speaker 2:

בויען די שטאט ירושלים, און צו ענדיגן אדער משלים זיין א שיינע היכל הקודש, דאס הייסט די בית המקדש, און אויסרייסן די עבודה זרה, די "פולחנא נוכראה", די עבודה זרה פון ארץ ישראל, און צוריק אריינזעצן דארטן די עבודת השם, דאס הייסט די קרבנות, אין די מקום המקדש, "ואתריה", אין זיין מקום, די מקום וואס באלאנגט פאר'ן אייבערשטן, "בזיוה וביקריה". דאס הייסט, ביז יעצט איז געווען פולחנא, איז כביכול האט געפעלט דארטן די זיו און די יקר פון די פלאץ, יעצט גייט צוריקקומען די זיוה ויקריה פון די פלאץ.

"וימלוך מלכותיה", דא גייט מען שוין צוריק צו די לשון פון די געווענליכע קדיש, "וימלוך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה". וואס הייסט "יבא משיחיה"? משיח'ס ליניע. "מייתי" איז ברענגען, ס'איז די טייטש ברענגען אויף ארמיש, אזוי ווי "יובי".

Speaker 1:

אה, "יבא" אין ארמיש, אינטערעסאנט.

Speaker 2:

אקעי, ווי זענען מיר דא? יא, "ויפרוק עמיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן". און ווייטער דא ווערט די "יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא לעילא לעילא מכל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן". דער רמב"ם זאגט אלעמאל "לעילא לעילא". אונז זאגן נאר אין עשרת ימי תשובה, איך ווייס נישט פארוואס, אבער דער רמב"ם זאגט אלעמאל "לעילא לעילא". כל ברכות, ישועות ונחמות נמירא בעלמא ואימרו אמן.

"על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון"

Speaker 2:

און דא קומט דער שטיקל, מ'בעט א תפילה על רבנן. ס'איז נישט... מ'מיינט צו זאגן תפילה על רבנן, אבער איך בעט...

Speaker 1:

איז קדיש על רבנן? איז קדיש שמי רבא על רבנן? ניין, ניין, ס'גייט צו דער נעקסטער שטיקל. קוק, יהא להון... אהא, על רבנן. איך בעט יעצט... יא, אבער איך זאג אז ס'פעלט אזוי ווי א שטיקל די ווארט. איך בעט יעצט על רבנן ועל תלמידיהון, אז וואס איז יהא להון?

Speaker 2:

על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון, די עוסקים באורייתא, די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. ס'איז נישט נאר... וואס טייטש תלמידי תלמידיהון? אויב איינער האט תלמידים איז ער שוין אין די לעוול פון די רבנן. זיי ווייסן וואס די לעוול איז דא. א חבר, דער גוטער קשר. אפשר איז דאס ווי א רבי? וואס איז מחדש חידושי תורה, אז ער רעדט אן עכטע קאמאל? א רבי איז מער, טאקע, אזוויי דער גדול הדור, אדער סתם אזא... תלמידי ישיבה, אזא... תלמידיהון, תלמידי תלמידיהון. יא, די וואס זענען דא אין דעם פלאץ, און די וואס זענען אין אלע אנדערע פלעצער.

Speaker 1:

יא, ס'מאכט סענס, ווייל למשל, מיר האבן געזען אז א חכם איז איינער וואס האט הוראה, ס'איז אן אנדערע לעוול. א תלמיד חכם קען נאך אלץ זאגן א שיעור, אן אגדה, און זיי זענען די תלמידים וואס זיצן דארט, אדער זיי זענען תלמידי תלמידיהון. זיי זענען נישט קיין תלמידי חכמים, זיי זענען תלמידי תלמידי חכמים. תלמידי תלמידי חכמים.

Speaker 2:

יא. וואנאביס.

Speaker 1:

וואנאביס. תלמידים פון תלמידי חכמים. זיי קומען אונטער... זיי וואקסן אונטער די...

סיום דער נוסח

Speaker 2:

יהא להון ולכון, זאל זיין פאר זיי, חין וחסד ורחמים וסיעתא מן קדם אבוהון די בשמיא, ואימרו אמן. און מ'גייט צוריק, יהא שלמא רבא מן שמיא וסיעתא ופורקנא, אזוויי מ'האט געזאגט שוין ביי יהא שלמא רבא, והוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל. און דאס איז די יתיר קדיש דרבנן, די קדיש וואס מ'איז מתפלל אויף די רבנן ותלמידיהון.

ווען זאגט מען קדיש דרבנן?

Speaker 2:

אונז זאגן די נוסח בערך, ס'איז אריינגעדרוקט אין די גמרא צו זאגן ביי א סיום מסכתא, און אונז זאגן עס נאך איינמאל ווען מ'זאגט די נוסח. אדער ווען געדענקסטו ווען מ'זאגט דעי בעלמא דאתי לסעודתא, סיום מסכתא, יארצייט?

Speaker 1:

אויף יארצייט? ביי א סיום מסכתא מאכט מען א סיום מסכתא. איך מיין איך געדענק אז אויך ביי א לוויה זאגט מען עס, אדער ביי געוויסע פארטס, איך געדענק שוין נישט. בפשטות איז דאס פשוט די נוסח פון קדיש דרבנן, ס'איז דא איין גירסא דערפון. איך ווייס נישט פארוואס ער איז זוכה געווען די סיום מסכתא אז דארט זאגט מען די נוסח.

Speaker 2:

ניין, אונז האבן מיר עפעס געמאכט אז נאך רבי ישמעאל אומר, ס'טייטש פון אנפאנג דאווענען אדער נאכדעם, אדער ביידע, זאגט מען א חלק פון דעם.

Speaker 1:

יא, די חלק הרבנים וואלטן מודה געווען. אונז זאגן קדיש דרבנן, און די רמ"א גייט זאגן, מיין איך. לאמיר זען, די רמ"א גייט רעדן וועגן דעם. ער גייט רעדן וועגן דעם? דאס ווילן אונז לערנען דאך. אונז, למשל, ביי די ריזן פארוואס שטייט קדיש דרבנן נאך קוהלת, ווייל מ'האט געלערנט רבי אלעזר בן חנינא, און פריער רבי ישמעאל אומר.

Speaker 2:

אה, אויף דעם קומט די קדיש דרבנן. און די זעלבע זאך, רבי ישמעאל אומר איז א... יא.

Speaker 1:

אה. ס'קומט בעצם אויף דעם. מ'קען עס זאגן בלע"ז, וואס מ'זאגט עס אויך נאכ'ן שיעור, און מ'לערנט. אויב ס'איז דא צען אידן וואס הערן אויס די שיעור, קען מען לכאורה זאגן קדיש דרבנן נאכדעם. איך ווייס נישט פון וואו ס'קומט די קדיש, פארוואס ס'שטייט נאר ביי די... ס'איז זייער גוט, ווייל מ'זאגט דאך "בכל אתר ואתר", קען מען עס טראכטן ביי יעדע פלאטפארם, יעדע אתר.

Speaker 2:

אה. ס'איז דא אונזער אתר, ס'איז דא די אתר.

Speaker 1:

אהה. שוין.

הלכה ו: תחנונים / נפילת אפים

Speaker 1:

אקעי, יעצט קענן מען לערנען וועגן תחנונים. מ'לערנט וועגן קדיש און תחנונים. זאגט די רמ"א, אנגעהויבן די פרק. זאגט די רמ"א, **"נהגנו"**, אונז זענען זיך נוהג, און ס'איז דערמאנט שוין אויך אין הלכות תפילה, **"להתחנן ולומר פסוקי תחנונים בנפילת פנים"**, זיך צו מתחנן זיין, צו זאגן פסוקי תחנונים בנפילת פנים, ווען די פנים איז אראפגעבויגן, וואס די רמ"א האט אין הלכות תפילה מסביר געווען פונקטליך וואס די נפילת פנים מיינט, **"ואומרים דברים, פסוקים, עלי"**. די קומענדיגע זאכן. אין פורים וואס מ'זאגט די אלע זאכן וואס שטייט דא, די אלע פסוקי תחנונים, אין פורים זאגט מען דאס נישט. זאגט מען אזוי: "לפניך אני קורע ומשתחוה".

און זיי האבן געלערנט אז ס'איז דא א זאך וואס הייסט נפילת אפיים. מ'זאגט נאכן דאווענען, בוקט מען זיך, פאלט מען אראפ נפילת אפיים, מ'פושט די ידים ורגלים, און מ'פאלט אראפ אויף דער ערד, און דעמאלטס איז מען זיך מתחנן. און ס'שטייט נישט אין רמב"ם אין הלכות תפילה וואס מ'דארף דעמאלטס זאגן. מ'דארף נישט דעמאלטס זאגן, קען מען זאגן וואס מ'וויל.

פסוקי התחנונים וואס דער רמב״ם רעכנט אויס

הלכה ו (המשך) — די פסוקים וואס מען זאגט בנפילת אפים

דער לשון "נהגנו" — א פערזענליכער מנהג פון רמב״ם

Speaker 1: יא, די לשון "נהגנו" איז יוניק, דער רמב״ם טוט דאס אמאל?

Speaker 2: ניין, איך מיין אז וועגן דעם, ווייל ס'איז נישט קיין מנהג כל הקהילות אדער א מנהג.

Speaker 1: ניין, ווייל ס'איז נישט.

Speaker 2: ווייל "נהגנו" מיינט, דו ווילסט וויסן וואס פסוקים צו זאגן? איך געב דיר, אבער מ'דארף נישט זאגן די פסוקים, ווייל ס'איז די גאנצע אידיע פון תחנונים איז אז מ'זאל דעמאלטס זאגן וואס מ'וויל. ס'איז נישט ווי למשל מאכלים זכרון שבת וואס חז"ל האבן דאך שוין געגעבן די פסוקים. ס'איז א ענין צו זאגן פסוקים פון תחנונים, א לשון תחנונים, און דאס איז א גוטע קאלעקשאן, א גוטע טרעק, א גוטע, וואס ווייס איך, וואטעווער, פלעיליסט.

די פסוקים: לפניך אני כורע ומשתחוה

Speaker 2: זאגט ער אזוי, **"לפניך אני כורע ומשתחוה ומתחנן"**. פאר וועמ? איך ליג דא אויפן פלאר, פאר וועם וויין איך דא? פאר וועם בין איך מיר משתחוה? **"אדון עולם, אל עליון, אל אמת, ואדוני האדונים"**.

כי לא על צדקותינו — דער ווארט "מפילים" פאסט צו נפילת אפים

Speaker 2: **"כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים"**, ס'פאסט די ווארט "מפילים", נישט פאר דיר. אונז טענה'ן נישט ווייל מיר גלייבן אין אונזערע צדקות, קיין רחמנות גראם. ס'פאסט זייער שטארק, נפילת אפים איז דאך א שטארקע וועג פון הכנעה. זאגט ער, ווען איך וואלט געווען אין נאמען פון מיינע צדקות, קען איך שטיין מיט א שטיקל גאוה, אבער איך קום דאך נישט וועגן צדקותינו, ממילא בין איך מפיל, ווארף איך מיך אראפ מיט מיינע תחנונים. **"כי על רחמיך הרבים"**.

מה נאמר לפניך — אונז קענען נישט מתנצל זיין

Speaker 2: **"מה נאמר לפניך"**? וואס קענען מיר אונז דאך דען מתנצל זיין? **"מה נדבר ומה נצטדק"**? ס'איז דאך אונזער אייגענע פאלט, אונזערע צרות, אדער מ'איז מקבל די דין. **"חטאנו ועוינו ופשענו, אנחנו ואבותינו"**, מיר האבן געטון עוולות. **"וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים"**, מיר האבן אוועקגעגאנגען פון די מצוות און משפטי השם. איז ממילא, אויב ס'איז דא צרות, קומען מיר נישט מיט טענות, אונז קענען נישט קומען בשם צדקה, ווייל **"לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים"**. אונז האבן נאר בושת הפנים, אונז קענען נאר בעטן בשם רחמנות.

הושחרו פנינו — איינגעבויגן פון עבירות

Speaker 2: און ווייטער, **"הושחרו פנינו מפני רעב"**, אונז זענען מיר שווארץ. **"ונכפפו קומתנו"**, אונז קומען איינגעבויגן פון עבירות. אונז האבן נישט קיין מויל מיט וואס צו זיך פארענטפערן, מיט וואס זיך צו מצדיק זיין. **"ולא מצח לומר ראש"**. אונז האבן נישט די גאוה, די עזות מצח.

ווען א מענטש שטייט מיט איינעם, ער האט אן אויפגעהויבענע קאפ, און ער ווייזט זיין... ער שטייט אין א געהעריגע "פאסטשער", איז דאס איינער וואס האט "סעלף"... ער האט א בטחון אין זיך קורץ אויף איינס, "סעלף עסטיעם". אבער איך בין איינגעבויגן, איך וויל נישט ווייזן מיין שטערן, ווייל איך ווייס אז ס'איז מיין שולד.

אלהא בושתיו — איך שעמען זיך צו אויפהייבן מיין קאפ

Speaker 2: און ווייטער, באשעפער, **"אלהא בושתיו נכלמתי להרים אלהי פני אליך"**, איך שעמען זיך צו אויפהייבן מיין קאפ און אהערצוצו ווייזן, צו אויפהייבן מיין קאפ פאר דיר. **"כי עונותינו רבו למעלה ראש"**.

ס'איז אינטערעסאנט, די מוח איז אזוי ווי אז דער מענטש האט אויף זיין קאפ. וואו גייען די אלע עבירות? אויף זיין קאפ. אפשר אריין אויף די מוח, ס'איז אויף די קאפ. מיט אן אראפגעבויגענע קאפ. אה, אויך האט נפילת אפיים, מען ליגט אויף די ערד, כאילו מען איז איינגעפאלן אונטער די גרויסע לאסט פון עבירות און צרות. **"כי עונותינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים"**.

אין בנו מעשים — עשה עמנו צדקה למען שמך

Speaker 2: **"אין בנו מעשים"**, נאכאמאל די זעלבע ענין, אז אונז קומען נישט בשם וואס ס'קומט אונז ח"ו, ווייל **"אין בנו מעשים"**. נאר וואס זענען אונז דא? **"עשה עמנו צדקה למען שמך"**. טו למען שמך, **"כמו שהבטחתנו על ידי נביאך"**, אזוי ווי דו האסט געזאגט בשם... דורך די נביא.

ער ברענגט די פסוק אין ישעיה, **"למען שמי אאריך אפי"**. דער אייבערשטער זאגט, איך וועל מאריך זיין אף. חרון אף מיינט וואו מען ווערט זייער... די כעס לאזט ארויפגיין און ארויפגיין ביז מען איז זיך נוקם. ארך אף מיינט מען ווערט ברוגז אבער מען איז מאריך די אף, מען הייבט נישט די טעמפעראטור ביז די קליימעקס, ביז די נקמה. **"ולתהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך"**. אכטם מיינט, איך וועל זאגן מיט מיין חותם... איך ווייס נישט וואס... אכטם איז לשון חלזון, אזוי ווי ארך... חלזון... חלזון איז א... און לתהלתי איז למען תהלתי. וועל איך איינהאלטן מיין צארן לבלתי החריבו, וועל איך האלטן מיין נאז.

לא למענכם — למען שם קדשי

Speaker 2: ווייטער, **"לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי"**. די זעלבע זאך, אפילו ווען אידן זענען נישט זוכה, טו עס לשם קדשי.

לא לנו ה׳ — למען כבוד שמך

Speaker 2: ווייטער, **"לא לנו ה׳ לא לנו"**, זאגט מען לשונות פון תהלים, נישט וועגן אונז קומט זיך אונז אז דו זאלסט אונז העלפן אדער אויסלייזן די אידן, **"כי לשמך תן כבוד"**, פאר דיין כבוד, **"על חסדך ועל אמתך"**. ווייל ווען דער אייבערשטער טוט רחמנות אויף אידן, אפילו ווען ס'קומט זיך זיי נישט, וועט מען זען דיין חסד און מען וועט זען דיין אמת. **"למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם"**, טו עס פאר די כבוד פון די שכינה, כבוד פון אייבערשטען, כדי די גוים זאלן נישט זאגן, ברענגט ער די פסוק, **"למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם"**.

אנא ה׳ אל תפן — משה רבינו'ס תפילה

Speaker 2: **"אנא ה׳ אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו"**, דאס איז א פסוק פון משה רבינו, קוק נישט אויף די... ס'איז דאך דא אזאך וואס מ'איז מתייחס מיט די אידן ביי די עבירות, זיי זענען נישט נויקם, נאר **"וסלחת לעון העם הזה"**, זיי זענען מוחל געווען, **"כגודל חסדך"**, אזוי ווי דיינע חסדים, **"וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה"**. אזוי ווי דער אייבערשטער האט מוחל געווען און געטראגן די אידן מיט זייערע שווערעקייטן דורך אלע נסיונות שנסו בהם אבותינו במדבר דארטן, במשך אלע נסיונות האט דער אייבערשטער זיי נושא געווען די עבירות.

למען שמך ה׳ וסלחת לעוני

Speaker 2: **"למען שמך ה׳ וסלחת לעוני כי רב הוא"**. "רב הוא" מיינט ער, ווייל שמך ה׳ איז רב, ווייל דער אייבערשטער'ס נאמען איז גרויס, זאלסטו מוחל זיין.

ה׳ שמעה ה׳ סלחה — די סיום פון די פסוקים

Speaker 2: און מ'ענדיגט מיט די פסוק, **"ה׳ שמעה, ה׳ סלחה, ה׳ הקשיבה ועשה אל תאחר, למענך אלקי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך"**.

דאס זענען די פסוקי התחנונים.

דיסקוסיע: דער נייער ארגומענט פון "למען כבודו" אין תחנונים

למען כבודו vs. זכות אבות — א נייע לעוועל

Speaker 2: ס'איז אינטערעסאנט, דא אין די פסוקי התחנונים זעט אויס אז אויב די אידן זענען נישט זוכה, די אנדערע אפציע איז כבוד ה׳. און ס'איז מיר אינטערעסאנט, אין אנדערע פלעצער איז געווען אז מ'זאגט אייביג זכות אבות, ברית אבות. דא זעט עפעס אויס ווי אפילו ווען ס'העלפט נישט ברית אבות, יא? ס'איז א נייע לעוועל, יא? דא זעט מען איז א נייע ארגומענט אין גאנצן וואס מ'האט נאך נישט געהאט ביז יעצט. אפילו אונז זענען נישט זוכה, האט מען בזכות פון די אבות. דא איז עפעס א נייע זאך, אז ווען אונז זענען נישט זוכה איז עס למען כבודו.

Speaker 1: ווי דו גדעדנקסט אז נישט מן הנסתרות, זאגט מען אז אויב מ'רעדט פון עבודה זרה, זאגט מען "למען שמו באהבה".

Speaker 2: און דער רמב"ם זאגט שוין יא, אבער ס'מאכט סענס, ווייל דאס איז תחנונים. תחנונים מיינט טייטש זייער א שארפע תפילה.

דאס איז פלעין מנהג הרמב"ם

Speaker 2: איך וויל איבער מדגיש זיין אז דאס זעט מיר אויס אז דאס איז פלעין מנהג הרמב"ם. די פסוקים האט דער רמב"ם אליין צוזאמגעשטעלט, ווייל דאס איז אים אויסגעקומען אז ס'פאסט צו זאגן ביי תחנונים. אבער ער זאגט נישט אז מ'דארף עס טון, ער זאגט נאר "נהגו" —

איך פיר זיך. און שוין, אין זיין בית המדרש האט מען אים געבעטן וואס צו זאגן, האט ער זיי געגעבן די זאכן. אבער ס'איז נישט "נהג העם", די נעקסטע שטיקל גייט שטיין "נהג העם".

פאראלעל מיט "זכר הברית" אין ראשונה

Speaker 1: איך געדענק מער אזוי ווי "זכר הברית" אדער די סארט זאכן. וואו זאגן מיר דאס?

Speaker 2: יא, אין ראשונה.

Speaker 1: אין ראשונה זאגט מען "עקידת יצחק תזכור".

Speaker 2: אה, דער רמב״ם האט אויך דערמאנט דאס בעטן בזכות עקידה אין די תפילות וואס מ'זאגט פאר די תפילה פון די גאונים. ס'שטייט אז דער אייבערשטער האט ליב די אידן וואס זענען אייניקלעך פון דעם.

Speaker 1: יא, אבער ס'איז נישט קיין תפילה, ס'איז מער אזוי ווי א שבח.

דיסקוסיע: "מה אנו מה חיינו" — זעלבע לשון, אנדערע מינינג

Speaker 2: ניין, דארט זאגן מיר "מה אנו מה חיינו", אבער "אבל אנחנו עמך בני בריתך, בני אברהם אוהבך... לפיכך אנחנו חייבים להודות לך".

Speaker 1: און יעצט שטייט אויך "דורו של שמד", ס'איז טאקע די זעלבע "מה אנו" דארט, אבער דארט מיינט עס בכלל עפעס אנדערש.

Speaker 2: ווייל דארט זאגט ער נישט, "רבונו של עולם, איך קען דיר נישט בעטן". דארט זאגט ער, "איך בין גארנישט, אבער איך בין אזוי העפי אז איך בין אן אייניקל פון אברהם, יצחק און יעקב". דאס איז ממש א תפילה.

Speaker 1: ס'איז אינטערעסאנט, די זעלבע לשון טאקע, אבער ס'איז אין אן אנדערע קאנטעקסט, און לכאורה האט עס אן אנדערע מינינג.

Speaker 2: נו, נו.

הלכה ז — נהג העם: פסוקים נאך נפילת אפים

אקעי, "נהג העם", לאמיר זיך רוקן ווייטער

Speaker 2: אקעי, "נהג העם", לאמיר זיך רוקן ווייטער. און ער זאגט נאך, **"ונהג העם"** נאך נפילת אפיים, מ'שטעלט זיך שוין אויף. דאס הייסט, די אלע תפילות וואס דער רמב״ם האט דא אויסגערעכנט, זאגט מען ווייל מ'ליגט. ס'איז א לאנגע השתטחות.

זאגט דער רמב״ם, יא, **"ונהגו"**. מ'האט געלערנט אין הלכות תפילה אז מ'מאכט נפילת אפים, מ'איז מתחנן דעמאלטס. נאכדעם וואס מ'זיצט, מ'שטייט אויף, זאגט מען נאך אביסל תחנונים, אזוי ווי מ'שטייט אין דארט. זאגט דער רמב״ם וואס מ'זאגט דעמאלטס.

כשמגביה פניו מן הקרקע — די פסוקים בשעת מען שטייט אויף

Speaker 2: יא, זאגט דער רמב״ם, מ'שטעלט זיך אויף פון די נפילת אפים, **"כשמגביה פניו מן הקרקע"**, מ'הייבט אויף די פנים פון ווי מ'איז געלעגן אויף די קרקע, **"בפסוקים אלו"**, מיט די פסוקים וואס ער האט יעצט אויסגערעכנט. די נעקסטע שטיקל וואס די פאלק פירט זיך צו זאגן איז די תפילה.

Speaker 1: אה, די פסוקים אלו איז די פסוקים וואס ער זאגט יעצט, נאכדעם וואס מ'שטייט אויף.

Speaker 2: מ'איז מתחנן בפסוקים אלו כשמגביה פניו.

Speaker 1: אה, נאך תחנונים.

Speaker 2: נאך די תחנונים איז דא נאך א התחננות מיט די פסוקים.

ואנחנו לא נדע מה נעשה

Speaker 2: די פסוקים זענען **"ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו"**.

Speaker 1: איז א פסוק?

Speaker 2: איך מיין אז יא. אלעס פסוקים. דער רמב״ם זאגט פסוקים, דארף מען גלייבן אז ס'איז פסוקים.

Speaker 1: יא, ס'איז אלעס פסוקים. דברי הימים.

Speaker 2: **"ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו"**. זאגט ער אז ס'איז זייער ענליך צו די, אז אונז ווייסן גארנישט, און אונז קומען נישט בצדקותינו, במעשינו, נאר ברחמי ה׳.

זכור רחמיך ה׳ — די רחמים זאלן אונז אפירקומען

Speaker 2: **"זכור רחמיך ה׳ וחסדיך כי מעולם המה"**, ווייל דיינע חסדים איז אייביג. **"אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך"**, דיינע רחמים זאלן אונז אפירקומען, זאלן אנטקעגנקומען, יקדמונו, זאלן קומען אין פראנט פון אונז, **"כי דלונו מאד"**, ווייל אונז האבן נישט קיין מעשים, אונז האבן נאר רחמים.

עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך

Speaker 2: **"עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך"**.

יהי חסדך ה׳ עלינו כאשר יחלנו לך

Speaker 2: **"יהי חסדך ה׳ עלינו כאשר יחלנו לך"**, אזוי ווי אונז האבן געהאפט. אונז האבן געהאפט אז די חסדים זאלן זיך אפירקומען, ווייל **"אם עונות תשמר קה ה׳ מי יעמוד"**, אויב דו וועסט האלטן די עבירות קעגן אונז, ה׳ מי יעמוד, וועט מען נישט קענען סורווייוון. **"כי עמך הסליחה למען תורא"**, דו האסט די כח הסליחה כדי מ'זאל דיר זען. איז אויך דא די ענין פון למען שמך הגדול.

ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו

Speaker 2: **"ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו"**, דער מלך, דער אייבערשטער וואס איז דער מלך זאל אונז העלפן ווען אונז רופן, ביום קראנו.

כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו

Speaker 2: **"כי הוא ידע יצרנו"**, ער ווייסט דאך אונזער שוואכקייט, **"זכור כי עפר אנחנו"**.

עזרנו אלהי ישענו — אלעס למען שמך

Speaker 2: **"עזרנו אלהי ישענו ושמחנו והצילנו וכפר חטאתינו למען שמך"**, אלעס איז ממש די זעלבע זאך, אז מיר זענען גארנישט ווערד, מיר זענען עפר, נאר נאר כבוד שמו בעטן מיר רחמים.

הלכה ח — תחנון אחר סתימת היום

וכן נוהגים לומר תחנון אחר

Speaker 2: וכן נוהגים לומר תחנון אחר, ס'איז דא א דריטע תחנון, ס'האבן נישט געלערנט צווי תחנונים, נאך די תפילה וואס ווערט גערופן סתימת היום, און נאכדעם איז דא א זאך וואס הייסט הריעו לה׳, וואס דאס איז וואס מיר האבן געזאגט קדוש קדוש קדוש און אויך אין די ווערטער.

סדר התפילה לפי הרמב"ם — סיום התפילה, תחנונים, ושיר של יום

פסוקי סדר היום — "ה' אלקי אברהם יצחק וישראל"

:Speaker 1

אלעס איז ממש די זעלבע זאך, אז מיר זענען גארנישט ווערד, מיר זענען עפר, נאר נאר כבוד שמו בעטן מיר רחמים.

וכן נהגו באמירת תחנונים, איך ווייס נישט פארוואס ער האט צוגעלייגט א דריטע תחנונים. מ'האט זיך געלערנט צווי תחנונים, נאכדעם האט ער צוגעלייגט א דריטע תחנונים. נאכדעם האט ער צוגעלייגט א דריטע תחנונים. נאכדעם איז פלוצלינג געווארן סדר היום. און נאכדעם, וואס דו האסט געזאגט, סדר היום, וואס דאס איז וואס מיר האבן געלערנט פון קדושה, און אויך די "ברוך כבוד" אין יענע שטיקל. נאכדעם האט מען צוגעלייגט די תחנונים וואס מיר קענען פון די ענד פון "ובא לציון".

יעצט איז סדר היום. יא, דער רמב"ם האט אנגעהויבן סדר היום מיט "ובא לציון". איך ווייס נישט, אבער דאס איז עס.

זאגט מען אזוי: **"ה' אלקי אברהם יצחק וישראל אבותינו, שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך, והכן לבבם אליך"**. איך מיין אז ס'מיינט די תפילה וואס שלמה המלך האט מתפלל געווען דעמאלטס. דאס קומט פון זכות אבות.

Speaker 2:

אה, אקעי, ווייטער.

Speaker 1:

אז ס'איז די תפילה וואס ער איז מתפלל געווען, אז דער אייבערשטער זאל העלפן די אידן. אזוי מיין איך. דברי הימים, אז ס'איז א תפילה אויף מ'זאל האבן הכנעת היצר, "והכן לבבם אליך". וואס ס'זאל זיין בזכות פון אברהם, יצחק און יעקב, אדער בזכות פון די תפילה, אדער ווי דו זאגסט.

פסוקי סליחות — "והוא רחום" און "כי אתה ה' טוב וסלח"

Speaker 1:

"והוא רחום יכפר עון ולא ישחית, והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו". דאס איז אויך א חלק פון סליחות. ס'איז אויך א קלענערע סליחות, אונז זאגן טאקע עוונות, אבער אז דער אייבערשטער זאל מיט רחמנות מכפר זיין און נישט זיך נוקם זיין, נישט געבן די שטראף.

"כי אתה ה' טוב וסלח, ורב חסד לכל קראיך".

"צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת". און צידוק הדין, דאס טייטש אז באמת קומט אונז.

"מי אל כמוך" — פסוקים פון מיכה הנביא

Speaker 1:

"מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו", דער אייבערשטער איז נושא עון ועובר על פשע פאר זיינע אידן. **"לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא"**, דער אייבערשטער האלט נישט זיין אף, זיין חרון אף.

בעט מען, **"ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו"**, זאל באהאלטן אונזערע עוונות און מרחם זיין אויף אידן, **"ותשליך במצולות ים כל חטאתם"**, זאל באהאלטן און אוועקווארפן די עבירות.

דאס איז אלעס "מי אל כמוך", יא, די אידן זענען אין מדרגה פון מיכה. **"ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם. תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם"**, קום נאך די הבטחה פאר יעקב און אברהם כדי רחמנות צו האבן אויף די קינדער.

פסוקי שבח — "ברוך ה' יום יום"

Speaker 1:

"ברוך ה' יום יום יעמס לנו", זאל אונז משפיע זיין, **"האל ישועתנו סלה. ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך"**.

"ברוך אלקינו שבראנו לכבודו" — שבח נאך די תחנונים

Speaker 1:

און דא קומט דעי, דאס איז שוין נישט תחנון, דאס איז מען ענדיגט מיט אזא שבח: **"ברוך אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת"**, על ידי משה רבינו, יא, אינטערעסאנט. **"וחיי עולם נטע בתוכנו"**. ער האט אונז איינגעפלאנצט, די תורה האט ער איינגעפלאנצט באופן חיי עולם, נטע בתוכנו.

יא, אבער חיי עולם מיינט נאך אלץ אז די תורה איז, דאך די תורה איז מ'זאל זוכה זיין צו חיי עולם, נישט אז מ'האט די תורה אויף אייביג. דער רמב"ם'ס נוסח אין ברכת התורה איז אויך געווען אזוי, "נטע בתוכנו".

דיסקוסיע: ווי שטימט "והבדילנו מן התועים" נאך די תחנונים?

Speaker 1:

ס'איז אינטערעסאנט, ווייל די זעלבע מענטשן וואס האבן ביז יעצט גערעדט וועגן זייערע אייגענע מעשים, זאגן יעצט "והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת". דאס טייטש, אפילו מ'האט נישט געפאלגט, אבער אונז האבן די תורה.

Speaker 2:

ניין, אבער ס'מאכט סענס, ווייל קדושתא דסדרא איז דאך בעצם נאך וואס מ'האט אביסל געלערנט, איז עס אזוויווי ברכת התורה שלאחריה א שטיקל. ס'קומט טעכניש נישט, אבער ס'איז קאנעקטעד מיט תורה. מ'זאגט אזוויווי...

"הרחמן הוא יפתח לבנו" — בקשה אויף תורה

Speaker 1:

יעצט בעט מען, **"הרחמן הוא יפתח לבנו בתלמוד תורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו כרצונו"**. ס'איז אינטערעסאנט, מ'זאל טון די רצון השם. דער אייבערשטער וויל מ'זאל טון זיין רצון, וועגן דעם זאל מען טון זיין רצון, אזוי מ'זאל טון די תורה ומצוות על פי התורה והמצוה, מ'זאל טון מצוות, אבער כרצונו, נישט לעשות רצוני כרצונו, וואס טייטש ווייל איך האב פסח חשבון אויך.

Speaker 2:

אקעי, אזוי ווי עס שטייט דא "עשה רצונו כרצונך", אה.

Speaker 1:

מ'זאל נישט לעשות רצוני כרצונו, נאר לעשות רצונו כרצונו.

Speaker 2:

יא יא.

Speaker 1:

"ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה", אז איך זאל קענען דינען דעם אייבערשטן מיט א לב שלם. **"למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה"**, אז מ'זאל נישט... יא, אן תורה איז אונזער לעבן לריק ולבהלה.

עולם הזה, ימות המשיח, און עולם הבא

Speaker 1:

"כן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו, שנחיה ונשמה בחלקך בעולם הזה", אז מ'זאל לעבן לשמוח בחלקך בעולם הזה ולימות המשיח, **"כדי שנזכה ונרש טובה לחיי העולם הבא"**. אז דא איז דער שטיקל וואס ער צייגט אן עולם הזה, עולם הזה, אפילו בימות המשיח איז נאר כדי שנזכה, אדער...

"למען יזמרך כבוד ולא ידום, ה' אלקי לעולם אודך", כדי איך זאל אייביג קענען דאנקען, **"יהיו לרצון אמרי פי"**, וכו'.

יא, יעצט דא האט מען שוין געזאגט תחנון דריי מאל, למעשה, איינמאל תחנון, נאכדעם נאך תחנון, נאכדעם נאך...

שיר של יום, לדוד, און אין כאלקינו — "מנהג מקצת העם"

Speaker 1:

וואס איז יעצט? זאגט דער רמב"ם, **"מנהג מקצת העם בחלק העולם"**, פירט זיך צו זאגן נאך תחנון, **"לקרות בכל יום אחר התחנונים"**, מיינט ער נאך א תפילה, **"שיר מזמור שהיו הלוים אומרים בבית המקדש באותו היום"**, צו זאגן דער שיר, יענע מזמור וואס די לוים האבן געזאגט אין בית המקדש אין יענעם טאג, דאס איז די "היום יום", און **"קוראין לפניו לדוד אליך ה' נפשי אשא כל המזמור"**, און נאך די יום זאגט מען לדוד אליך ה' נפשי, און נאכדעם זאגט מען די **"אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים"** וואס דער רמב"ם האט שוין דערמאנט פריער, און די תפילה פון **"אין כאלהינו אין כאדונינו"** וכו'.

דער רמב"ם האט געהאלטן אז מ'קען עס פון ערגעץ, אפשר האט ער געהאלטן אז ס'איז נישט גענוג וויכטיג, אדער א מנהג? איך ווייס נישט. ס'איז טאקע פאני.

דיסקוסיע: די שאלה פון "אין קדימה" און נוסחאות

Speaker 1:

אפשר קענסטו נישט זאגן "אין קדימה אין קדימה"? אויך דא ביי "אנא" נאך "ברוך אתה ה'"?

Speaker 2:

ניין, אונז האבן מיר דאס נאר געזאגט להלכה למעשה, ווייל ער האט שוין געזאגט פריער...

Speaker 1:

איז ערגעץ געברענגט שוין די "אין קדימה אין קדימה"? אפשר זאגט ער עס שפעטער, אין די תפילה פון ראש השנה? איך גלייב נישט. ס'איז פאני.

ניין, איך האב מורא אז ס'איז ווייל ער האט נישט געהאלטן אזוי וויכטיג. ער זאגט, נאר דא קענסטו שוין, ס'שטייט אין דעם סידור, דו האסט נישט אין מיין סידור.

Speaker 2:

אה, ס'איז דא טאקע נוסחאות וואס ס'שטייט די גאנצע.

Speaker 1:

אה, ווער ס'זאגט די גאנצע. קומט אויס אז ס'איז אפשר א שאלה פון א נוסח. איך ווייס נישט.

סיום התפילה — "אך צדיקים" און קדיש בתרא

Speaker 1:

אקעי, נאכדעם זאגט מען אזוי: **"אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך"**. איך מיין דאס איז עפעס מרמז, אז "ישבו" ווי מ'בלייבט אין די גמרא אין ברכות דף ד', אז נאכ'ן "יודו לשמך", זיצט מען נאך אין דאווענען, "ישבו ישרים את פניך".

"יפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כי לא תטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב, כי אל ה' חסדנו ועל אלהינו כי ירבה לסלוח, ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה". אונז האבן מיר אפשר געלייגט דעם פסוק אנפאנג דאווענען פאר...

Speaker 2:

רייט, אונז זאגן עס אויך אין די... פאר די יום ט��ב'דיגע נוסחאות. בסדר.

Speaker 1:

און געענדיגט. מ'גייט אהיים. ס'איז נישטא קיין עלינו, ס'איז נישטא קיין שיר של יום. ס'איז דא א קדיש. ער זאגט נישט. ער האט פריער געזאגט אז ס'איז דא א קדיש פאר מ'גייט אהיים. ס'איז נישט קלאר ווען מ'זאגט יענע קדיש, "קדיש בתרא", "אחר התפילה".

Speaker 2:

אממ, יא. און דאס איז אלעס.

Speaker 1:

ווען מ'האלט שוין ענדליך, וועט זיין איינער אומר רחום קלעם פון יענע קדיש וואס ער האט געזאגט. די אידן זאגן, ס'איז נאך אייביג דא עפעס א קלעם צו זאגן. ס'איז אלעמאל דא עפעס א איד וואס וויל זאגן נאך א קדיש. אשרי חלקם פון די זאגערס. ס'איז שוין געוואלדיג.

סיכום — די סדר התפילה פון דעם רמב"ם

Speaker 1:

עניוועי, דאס איז די סדר התפילה פון די רמב"ם. נאכדעם גייט שוין די סדר פון שבת און יום טוב. בקיצור, מ'לערנט אפאר פרקים רמב"ם און מ'קען די גאנצע סידור מיט די מחזור פון די גאנצע יאר.

Speaker 2:

יא. אקעי.